

Vargtimmen

VALERIJ PANJUSJKIN

Vargtimmen

Översättning Ola Wallin

ERSATZ

© Valerij Panjuskin 2022
© Ersatz, Stockholm 2022
Originalalets titel Волчий час
Översättning från ryska Ola Wallin
Redaktör Erik Sidenbladh
Korrekturläsare Wera Minth
Omslag Elina Grandin
Grafisk form & sättning Ola Wallin
Tryck Scandbook, Falun 2022
ISBN 978-91-88913-64-7

www.ersatz.se

PROLOG	Freden är över	7
KAPITEL ETT	Vargtimmen	13
KAPITEL TVÅ	Mellan fyra väggar	30
KAPITEL TRE	Flykten	47
KAPITEL FYRA	En fristad	69
KAPITEL FEM	Frivilligorganisationerna	98
KAPITEL SEX	Mot öster	115
KAPITEL SJU	Krigets barn	138
KAPITEL ÅTTA	Krig och hiv	158
KAPITEL NIO	Den hippokratiska eden	176
KAPITEL TIO	Det digitala kriget	200
KAPITEL ELVA	Kvinnovärlden	218
KAPITEL TOLV	Båda sidornas fiender	235
KAPITEL TRETTON	Vi lämnar landet	256

Till min vän Mustafa Nayem, som
gav mig rådet att skriva den här
boken. Till min fru Olga Pavlova,
som hittade personer till boken.
Till min far, Valerij Panjusjkin,
som knappast kommer att läsa den.

Min far stöder kriget. I den ocean av mänskliga och sociala problem som mitt land har förorsakat Ukraina och världen, inklusive Rysslands egen befolkning, finns min egen personliga olycka. Min far, en gammal man på 82 år, stöder Rysslands krig mot Ukraina.

Han är en bra person, jag älskar honom. Han lärde mig cykla, paddla kajak, arbeta med såg, stämjärn och hyvel. Han är en fantastisk hantverkare som ägnat sitt liv åt att bygga modeller för teatrar och utställningar. Han är älskad av mina barn, han leker med dem och reparerar deras träsiga leksaker. Han älskade min mamma innerligt i hela sitt liv och tog på ett rörande sätt hand om henne under de två åren som hon var döende i hjärntumör.

Men nu stöder han kriget och vi talar knappt med varandra. Jag frågar bara om han har tagit sin medicin i tid.

När mamma dog för tio år sedan var pappa så ledsen att han låste in sig på sitt rum och bara kom ut för att äta och gå på toaletten. Han gick sällan utanför dörren, högst två gånger om dagen. I sitt rum tillbringade han sin tid ensam med teven.

Jag arbetade som journalist för Dozjd, tevekanalen som nu är stängd i Ryssland, jag arbetade för Echo Moskvj, radiokanalen som också är stängd, och jag skrev för Novaja Gazeta, tidningen som inte längre får ges ut. Jag sade till pappa att han inte skulle fylla sin hjärna med de statliga tevekanalernas stinkande rappakalja, men han svarade att han nästan aldrig tittade på nyheterna eller de politiska debattprogrammen, utan mest på fotboll och naturprogram.

Jag tror inte att det var sant. Pappa sov dåligt och teven stod nästan alltid på i hans rum. Förutom fotbollsmatcherna och dokumentärerna om valarnas och pingvinernas liv berättade teven antagligen dag och natt för pappa om de onda nazisterna som gripit makten i Ukraina, om det omättlige Nato som höll på att bygga upp sina militärbaser runt Ryssland, om de multinationella företagen som köpte upp all rysk olja, om dollarn som hindrade rubeln från att bli en världsvaluta, om de förrådiska journalisterna (varav jag var en) som förtalade president Putin och hans politik för att göra Ryssland till en stormakt igen – alltihop.

Några månader efter mammas död, när den mest akuta smärtan av förlusten hade lagt sig, började min far lämna rummet och besöka oss, bjuda in oss, leka med sina barnbarn och prata med mig. Vi snackade mest om vardagliga struntsaker, men då och då smög sig propagandaklyschorna in i hans kommentarer: »det är väst som drar i trådarna«, »aggressiva Nato«, »främmande värderingar för oss ryssar«, »den femte kolonnen« ...

»Pappa, det är jag som är den femte kolonnen!«

»Du är ingen femtekolonnare, du är bara en idiot«, svarade pappa och ignorerade det faktum att hans son var en

berömd journalist och författare som han var stolt över, och så skrattade han som om han hade skämtat bort den uppseglande konflikten.

Ibland kändes det som om pappa testade mig genom att ta till propagandans klyschor: kanske skulle jag gå med på att tona ner mina oppositionella åsikter med lite resonlig konformism? Det gjorde jag inte, och pappa retirerade till den tidigare förberedda positionen som den snälle farfadern som inte bryr sig om någon politik och i stället ägnar sig åt att laga sonsonens trasiga leksaksbil.

Så levde vi fram till den 24 februari 2022, då kriget bröt ut.

Första veckan nämnde vi inte ens kriget, som om vi hoppades att det bara skulle ta slut, som en ond mardröm. Sedan började jag skriva en bok om flyktingarna, och när jag kom tillbaka från mina resor gick jag till pappa och berättade vad jag hade sett. Mycket försiktigt, bara mänskliga historier, inga politiska slutsatser. Om ukrainare som hade förlorat sina hem, om gumman som hade flytt från Mariupol i en kylbil, om pojken vars bror hade dödats i kriget. Pappa lyssnade, tyckte synd om mina hjältar, men framhärdade med propagandans främsta argument och svarade: »Jo, men krigade inte ukrainarna mot Donbass i åtta år?«, »Jo, men omringade inte Nato Ryssland med sina militärbaser?«, »Jo, men påtvingade inte västvärlden ryssarna sina främmande värderingar?« Så sade han, men jag fortsatte berätta. Jag hoppades kunna beveka honom med historier om mänsklig nöd, för att gradvis skingra det propagandatöcken som han levde i.

Sedan kom Butja. Jag träffade en flykting från staden där över fyrahundra civilister hade mördats under den ryska

okupationen, och jag spelade in hennes berättelse. Men så fort jag började berätta för min far vad kvinnan hade sagt för han upp från stolen och hötte med näven åt mig. Han hade aldrig skrikat åt mig på det viset förut, inte en enda gång i mitt femtiotvååriga liv:

»Hur understår du dig! Hur vågar du säga något sådant! Hur kan du ens tro att en rysk soldat är kapabel att döda kvinnor och barn!«

Han skrek, och jag blev rädd att han skulle trilla ihop och dö på fläcken av hjärtattack. Det var då jag anade det: han förstår alltihop. En person som inte förstår eller som lever inbäddad i lögner tenderar att ifrågasätta, undra och tvivla, särskilt när han eller hon talar med vänner och bekanta. Och min far ropade i yttersta förtvivlan. Så gör människor som förstår den fruktansvärda verkligheten, men inte kan acceptera den eftersom den är värre än döden.

Vi är angriparna – det är verkligheten. Men om vi är angriparna, vad händer då med en åttiotvåårig man som uppfostrats och själv uppfostrat sina barn med hjälp av andra världskrigets hjältar, männen som gick i döden för att stoppa angriparna? Vad innebär det att gå i döden för att stoppa angriparna om angriparna är vi själva? Det innebär att man begår självmord.

Min far skrek och skakade och slog ner saker omkring sig eftersom han förstod alltihop, men inte kunde acceptera verkligheten eftersom det skulle ha inneburit antingen hans omedelbara död eller den totala ödeläggelsen av hela hans personlighet, alla hans värderingar och moraliska ståndpunkter.

Jag satt där och teg. Och tänkte: »Herre, min Gud, han

förstår alltihop...« Sedan reste jag mig upp, tog på mig jackan och lämnade den gamle mannen ensam. Sedan dess ringer vi bara varandra och pratar uteslutande om huruvida han har tagit sin medicin i tid.

Men jag tror inte längre att min far inte förstår vad det är som pågår. Jag har slutat tro att de ryssar som stöder kriget är förvirrade av propagandan. Förvirrade är de förstås, men det är inte det som är poängen. De flesta förstår alltihop. Det är bara det att ingen i Ryssland ännu har kommit på en enda förnuftig åtgärd att vidta när man har accepterat verkligheten att vi är angriparna. Gatuprotester är inget alternativ. I ett totalitärt land är det som att dunka huvudet mot en stenvägg att gå ut och demonstrera, vi har försökt.

Och det är otroligt svårt att acceptera verkligheten att vi är angriparna. Den logiska konsekvensen av den insikten är att man måste begå självmord. Det enda som hindrade mig från att begå självmord under krigets första månader var den uppgift som jag i min förtvivlan hade gett mig själv: att skriva den här boken om flyktingarna.

»Som ett resultat av de ryska väpnade styrkornas attacker har 83 markanläggningar tillhörande Ukrainas militära infrastruktur satts ur funktion. Sedan den militära specialoperationen inleddes har två Su-27, två Su-24, en helikopter och fyra obemannade Bayraktar TB-2-drönare från de ukrainska väpnade styrkorna skjutits ner. Alla uppgifter som tilldelats de väpnade styrkornas truppförband för dagen har uppfyllts med framgång, i synnerhet har de ryska truppers framryckning mot staden Cherson säkerställts.«
*Ryska försvarsministeriets talesman
 Igor Konasjenkov, 24 februari 2022*

Krig börjar alltid före gryningen. På alla militärskolor får kadetterna lära sig att slutet av natten, »vargtimmen«, är den bästa tiden att gå till attack, övermanna vaktposterna, korsa gränsen och bomba militära mål. Rent biologiskt är människan så funtad att hon sover som djupast strax före soluppgången, då även de som inte får sova – väktare, vakter och gränssoldater – har lägst koncentrationsförmåga. Detta får kadetterna lära sig, och när kadetterna blir generaler startar de alltid sina krig före gryningen.

Militärer är inte särskilt känsliga av sig, de störs inte av

historiska likheter och poetiska rim. De har säkert hört Mark Bernes eller Garik Sukatjev sjunga »Klockan fyra bombades Kiev, vi fick veta att kriget brutit ut«. Den berömda sången har de hört, men de vet inte att den inte längre handlar om Tyskland som anföll Sovjetunionen 1941, utan om Ryssland som anföll Ukraina den 24 februari 2022. Lettlands utrikesminister Edgars Rinkēvičs twittrade: »Ryssar, nu handlar sången om er.«

Strax före gryningen. Vargtimmen. Ukraina sover. Då hörs explosioner.

Viktoria Svetlitj, en chef på Nokia, väcks av en explosion på ett sjukhus i Kiev. Hon är där med sin femtonåriga dotter som just har genomgått en operation – en titanplatta har satts in i hennes ben, flickan går på kryckor. Dörren till avdelningen öppnas, doktorn står på tröskeln och säger: »Det är krig. Vi ska flytta alla svårt sjuka patienter till källaren och alla med lätta skador ska skrivas ut. Gå hem.« Hur går man hem på kryckor genom en stad som bombas?

Julia Lejtes vaknar också upp i Kiev, men i en vacker lägenhet nära operan. Julia är psykolog och feminist. Hon arbetade länge i Moskva, var gift med en ryss och har nyligen återvänt till hemstaden eftersom hon inte stod ut med den vaga, men intensiva känslan av ofrihet i Moskvaluften, säger hon. Julia har en fotografering inplanerad till klockan tio på morgonen för ett projekt om våldets mekanismer. De ska ta bilder av trasiga blommor som blivit över från blomsterbutiker och tejpats ihop till hela blommor, som en symbol för kvinnor som blivit utsatta för våld. Och där är det, våldet, precis utanför fönstret.

Jelena Tjepurnaja, en sjuksköterska, vaknar av explosio-

ner och luftvärnssirener i Tjernihiv. Hon går fram till fönstret och ser att grannarna urskillningslöst kastar in sina saker i bilarnas bagageutrymmen utan att packa dem i kassar och resväskor.

Vladimir Pavlenko, som säljer persienner och gardiner, vaknar av explosioner i Odessa. Vladimirs sjuåriga dotter kommer in i sovrummet: »Pappa, jag är rädd.« Vad kan man göra? Krama flickan, ta henne i sin famn. Vad mer kan man göra?

Viktor N., en filmproducent, vaknar av explosioner i en förort till Kiev, öppnar Facebook och ser att flödet är fullt av orden »krig, missiler, beskjutning«. Själv ser Viktor ingen beskjutning, han hör bara mullret på avstånd.

Aljona Kljutjka, en kommunanställd i byn Tsirkuni utanför Charkiv, vaknar av explosioner och väcker sin man:

»Andrej, vakna, det är krig!«

Mannen svarar: »Nej, det är det inte, sov nu.« Hon svarar något och somnar om.

Oksana K., en hemmafru i samma by, vaknar av explosioner och tror att någon skjuter upp fyrverkerier på gatan. Hon klär på sig för att gå ut och titta.

»Vart ska du?« Oksana hejdas av sin man som äger en liten verkstad där man tillverkar massagebord. »Stanna här! Kriget har börjat! Gör barnen redo.«

Oksana rusar runt i huset, packar sina saker, manar på de sömniga barnen, två pojkar på tre och fem år, matar dem snabbt, klär på dem, klär på sig själv. Och nu står de med barnen i famnen och sina resväskor, men vet inte vart de ska ta vägen. De har en bil, men vet inte vart de ska åka. Är det möjligt att åka västerut? Kommer de inte att hamna i

mitt i striderna om Charkivs ringväg, bara ett par kilometer från Tsirkuni? Oksana tittar ut och ser ryska stridsvagnar. Hon måste stanna inne i huset, klä av barnen och invänta det okända.

Ljubov Aleksandrovna och Nikolaj Petrovitj, två gamla, pensionärer, vaknar i Tsirkuni av oväsen och smällar. Deras sonson, hans fru och deras fjortonåriga dotter har anlant dagen innan. I dag fyller flickan år och de har kommit för att fira födelsedagen med farföräldrarna. Larmet och tjutandet kom från en granat som föll rakt ner i trädgården och krossade två stora glashus i småbitar. Nu är hela gården täckt av glasskärvor och marken kommer att blänka när solen går upp.

Bara Alla Atjasova sover. Hon bor i Charkiv och är markforskare vid universitetet. Trots explosionerna utanför fönstret sover och drömmer hon vidare. I drömmen flyter hon på ett litet isflak på ett dystert och kallt hav, isflaket smälter och spricker långsamt sönder, snart ska hon dö. Alla kan inte styra isflaket, strömmen och vinden driver det till en ö med branta klippor mitt ute på havet. Alla kan inte klättra uppför klipporna. Isflaket flyter långsamt med de ointagliga klipporna och hoppet är ute. Det är en skrämmande, plågsam dröm, men plötsligt ser Alla ett slott eller en kyrka, eller vad det nu kan vara, som är byggd rakt in i klipporna. En gulsvart mur, ett torn, en bred port inramad av tunga kolonner. I drömmen går Alla av från isflaket och in genom porten och fortsätter längs en väg belagd med ljus sten, och där inne finns en trädgård, dukade bord, vänliga människor, kort sagt, räddningen. Då vaknar Alla och verkligheten är mer mardrömslik än drömmen.

Ansökan om ledighet

Vad gör människor när de vaknar upp på morgonen under beskjutning? Det är svårt att tro, men de går till jobbet. Många industrier är inrättade på det viset att de inte kan stoppas. Till exempel kan man inte stoppa en masugn. Om kriget har brutit ut kan flygledarna inte lämna jobbet förrän det sista civila flygplanet har lämnat deras anförtrödda luft- rum. Läkare ... På Ochmatdet (ett sjukhus för mödra- och barnavård) i Kiev lider Katja, 15 år, av akut lymfatisk leukemi, blodcancer, och förbereds för en benmärgstransplantation. I en vecka har hennes sjuka benmärg avsiktligt dödats med giftiga mediciner för att kunna ersättas med stamceller från hennes egen syster. Om transplantationen avbryts nu kommer Katja helt enkelt att dö. Så trots beskjutningen går läkarna på Ochmatdet till jobbet och genomför transplantationen. Att de fortsätter sitt heroiska arbete är väntat och begripligt.

Men till jobbet går även de som inte ansvarar för människoliv eller livsuppehållande system eller maskiner som kräver ständig övervakning.

Vladimir Pavlenko, som säljer gardiner i Odessa, lastar varuprover i sin bil och klockan elva på förmiddagen, som man kommit överens om dagen innan, är han på väg hem till en kund. På Deribasovskajagatan i stadens centrum ligger stridsvagnshindren redan redo. På lokalförsvarets stöd- jepunkter värvar man redan frivilliga och delar ut vapen till civila. Ryska krigsfartyg kan redan ses utanför kusten med blotta ögat. Ryska stridsflygplan flyger över oss. Vladimir kommer hem till sin kund och lägger ut sina »solskydds- system« på bordet framför henne.

»Tror ni verkligen att man bör tänka på gardiner nu?«
frågar kvinnan. »Fönstren håller ju på att trilla ut.«

»Jag vet inte«, svarar Vladimir, »men vi sa ju i går ...«

Så svarar Vladimir, och en stund fortsätter de att titta på gardinlösningar och diskutera vad som är snyggast runt fönstren i en stad där man helst bör hålla sig undan från fönstren.

Människorna fattar helt enkelt inte att deras liv har krossats. De fortsätter reflexmässigt att göra det de är vana vid, precis som en drunknande försöker andas under vattnet.

Julia Lejtes insisterar ett tag på att fotograferingen av de trasiga blommorna inte kan ställas in, och när fotograferna, ljussättarna, producenten och produktionsbolagets ägare vägrar tar Julia på sig hörlurarna. Fantastiska brusreducerande hörlurar med hennes favoritmusik. Hon tar på sig dem och går för att ta farväl av sin pappa och sin mormor. Hon går runt i Kievs centrum utan att höra något, som om det inte existerade något krig.

Filmproducenten Viktor N. lämnar sin fru och sin nio-åriga dotter hemma och åker till sitt kontor. För att hämta några dokument. För att reda ut några saker åker han till sin kompanjon som bor i närheten av Hostomels flygplats. Viktor befinner sig i kompanjonens hus när man utlyser utgångsförbud och han ringer sin fru för att förvarna om att han inte kommer hem till kvällen. Han kan fortfarande inte begripa varför han lämnade sin fru och sitt barn ensam i en attackerad stad och att ett av de hårdaste slagen just nu utspelar sig bara några kilometer från hans hem.

Sjuksköterskan Jelena Tjepurnaja i Tjernihiv går också till jobbet. Jelena arbetar på en enkel poliklinik och har

inga patienter som genomgår någon benmärgstransplantation som inte kan stoppas utan att patienten dör. Jelena har inga patienter alls den här dagen. På kliniken finns bara två åldringar från landsbygden någonstans inte långt från staden, de åkte när det fortfarande var mörkt och vet inte om att kriget har börjat, men det finns inget sätt att hjälpa dem eftersom inte ett enda sjukhus tar emot inplanerade patienter längre. Polikliniken är tom, all personal är hemskickad, men chefen för personalavdelningen springer runt i korridoren i ett förtvivlat försök att få det att verka legitimt att alla läkare, sjuksköterskor, sjukvårdare och annan personal är på väg att lämna sina arbeten.

»Skriv en ansökan om ledighet«, tjatar personalchefen.
»Skriv att du vill ha semester innan du åker.«

Jelena skriver sin ansökan om ledighet och går hem. Hon försöker ringa sin mamma och bror som bor i byn. Ingen svarar i telefon. Hon försöker ringa sin dotter i Kiev, men dottern säger att hon lever och mår bra och ber Jelena att omedelbart åka till väst. Inte långt från Jelenas hus brinner det bombade flygfältet, men bron över floden Desna är fortfarande intakt. Ett par veckor senare kommer den att bli beskjuten av ryskt artilleri och slutligen förstöras av ukrainska försvaret för att hindra de ryska truppers framryckning. Den enda vägen västerut kommer att skäras av. Hälften av byggnaderna i Tjernihiv kommer att förstöras av bombningar och beskjutning. Granater kommer också att träffa polikliniken där Jelena arbetade. Vad som händer med de ansökningar om ledighet som alla anställda fick skriva förblir okänt. Brann de upp? Spriddes de för vinden av en explosion? Ligger de i säkert förvar i källaren,

genom personalchefens försorg? Hur som helst är de försenade, och det är oklart varför de alls måste skrivas, det innebar endast att dyrbar flykttid slösades bort.

Människorna fattar helt enkelt inte att deras liv har förstörts. De fortsätter reflexmässigt att göra det de är vana vid.

Alla Atjasova, markforskaren i Charkiv, vaknar upp från sin dröm om isflaket, den ointagliga ön och det livräddande gulsvarta slottet, och ringer till barnens lärare och meddelar att de inte kommer till skolan i dag. Sedan lagar hon frukost åt barnen och maken. Sedan tar hon på sig anständiga kläder (även om hon behåller tofflorna på) och deltar i en zoomkonferens om jorderosion. Alla är medlem i en internationell forskargrupp som FN har inrättat för att motverka den globala uppvärmningen. På engelska den 24 februari 2022 diskuterar dessa forskare sambandet mellan global uppvärmning och jorderosion. Alla lyssnar från Charkiv, där det inom en snar framtid bara är missiler som plöjer marken och den främsta orsaken till jorderosion är stridsvagnskolonernas förflyttningar. Alla lyssnar och bidrar med några kommentarer, tills grannen knackar på dörren:

»Alla, varför sitter du där? Det pågår strider i rondellen! Ner i källaren med dig!«

De närmar sig. Charkivs ringväg, där hårda strider kommer att rasa i många dygn, syns från fönstren i Allas höghus.

Förbittring

Redan under krigets första timmar börjar Alla få meddelanden från de lokala myndigheterna på sin mobil: »Larm om luftangrepp, uppsök skyddsrum«, »gå inte ut, det pågår

rensningar i staden«, och länkar till kartor över skyddsrum. Källaren i Allas hus är markerad på kartan som ett skyddsrum, liksom källaren i grannhuset. Men det finns vatten i de här källarna. Inte bara fukt, utan knädjupt vatten. Tunnelbanestationerna är också markerade som skyddsrum, men Aleksejevskajalinjens slutstation som ligger närmast Allas hus är ny och ligger nära ytan, dessutom är det femton minuters promenad under bombning. Alla bestämmer sig för att stanna hemma och sätter barnen i korridoren, bort från fönstren.

Den yngste sonen, nio år, är hemma. »Kom nu, gå snabbt till korridoren och sätt dig på golvet.« Den äldre femtonårige sonen är borta. Precis som maken. Bara den oberörda svärmodern går runt i lägenheten från rum till rum. Hon är mycket gammal och hör nästan ingenting. För henne har kriget ännu inte börjat. Hon frågar: »Alla, varför har inte barnen gått till skolan?« I det ögonblicket var oväsendet utanför fönstren så högt att till och med en döv kunde höra det. »Herregud«, säger den gamla kvinnan, »det är ju krig!« Hon mumlar för sig själv och sätter sig i korridoren bredvid sitt barnbarn, och verkar be för sig själv. Den äldste sonen och maken är inte där.

Bombardemanget pågår i tio, tjugo minuter, väggarna skakar. Alla scrollar på sociala medier. Några personer skriver i grannskapschatten att fönstren i deras lägenheter har krossats, andra säger att metallsplitter som ser ut som bitar av armeringsjärn har fastnat i väggarna. Och någon skriver att det ligger en död man på marken på gården – kom och identifiera honom om någon letar efter släktingar. Och maken och den äldste sonen är inte där. Inga svar på deras